

KÍSÉRLET, KÉRDŐJELLEL

VÁRADY TIBOR: *Az egérszürke szoba titka.*

Forum, Újvidék, 1976.

Már az első felületes olvasás után a kritikust az a kérdés izgatja talán legjobban, hogy milyen műfajba sorolható be Várady könyve. Maga a szerző prózakötetnek nevezi. Ez tagadhatatlan, de ugyanakkor keveset mondó. A kérdésfeltevés és a pontos válaszadás elmaradása, azaz a kérdés megválaszolatlanlansága, mind gyakrabban tapasztalható jelenség, hiszen ez a helyzet mondjuk Juhász Erzsébet vagy Bognár Antal kötetével kapcsolatban is. Ez részben a kezdeti útkereséssel, a hangolással, a saját hullámhosszra való ráállási kísérlettel, és nem utolsósorban a külföldi irodalom hatásával magyarázható. A kritikus és az olvasó érthető érdeklődéssel tanulmányozza, illetve olvassa a vajdasági magyar kísérletező próza újabb termékeit, de legtöbbször — sajnos — csaldóva teszi le őket. Ez vonatkozik Várady könyvére is, amelyet a kevésbé sikerült kötetek közé sorolok.

Miután többször is elolvastam a vékonyka könyvet, arra a megállapításra jutottam, hogy a műnek nincs elmesélhető tartalma, azaz hiányzik belőle a klasszikus polgári nagyepika ismert jellemzője: a folyamatos idő- és térbeli cselekmény. Formailag lazán egybefűzött írások sora ez, amelyek szabálytalanul váltakozó terjedelműek, van néhány központi figura, kik különböző dolgokat tapasztalnak és azt egymással, illetve a türelmes olvasóval közlik. Már ebből azt a következtetést vonhatjuk le, hogy a hangsúly a magatartásformák belső ábrázolásán van. A központ, amely köré a mesélt történetek csoportosulnak, néhány ember közösségi élete egy intézményen belül. Számunkra ez az intézmény a legfontosabb valami életünkben, ez határozza meg egyedi magatartásformájukat, reagálásukat a valóság egyes megnyilvánulásaira. A valóságról mindig csak ezeknek a hősöknek reakcióin keresztül szerzünk tudomást, azaz a valóságnak csak

egy egyéni szemszögből látott darabját, szeletjét ismerhetjük meg. És mivel a hősök valóságmegközelítése és azon túl Várady valóságábrázolása nagyon is specifikus, a megelevenedett valóság objektív önmagára nem hasonlít. A szerző számára a klasszikus értelemben vett stendhali tükör vidámparki torzító tükörré alakul át. Hiszen az egyik jelenetben Várady hőse a totalitásra, tehát a teljesség ábrázolására törekedve, arra a megállapításra jut, hogy erre már csak a leltározás, a tárgyak egyszerű felsorolása alkalmas. Így jutunk el Balzac művészi „leltározásától” Várady komikus, a tehetetlenséget kifejező tárgyfelsorolásáig.

Vajon mihez vezet a klasszikus totalitásról való lemondás? A könyvet olvasva erre is megkapjuk a választ. A valóság túlzott leszűkítése és az egyéni szemléletmód óhatatlanul a szellemi és tárgyi valóságnak vagy annak fiktív változatának az abszurdizálásához vezet. A jelenetsorban gyakran váratlan és képtelen események történnek, a szerző olyannyira elrugaskodik a hétköznapi valóságtól és képzelőerejét szabadjára engedi, hogy az már az ironikus játékoság szférájába csap át. Elsősorban Queneau és Vian hatása érezhető. Ehhez társul az emberek és tárgyak sajátos funkciómentessége. Eleinte igyekeztem követni egy-egy figura vagy tárgy szerepét, annál is inkább, mivel önkéntelenül megragadták figyelmemet, remélve, felfedezem, milyen jelentérendszer részei, de aztán rájöttem: erőfeszitésem felesleges. Sohasem tudtam meg, miért visel egy szereplő mondjuk lila ruhát, miért hívnak valakit így és így. Várady funkciómentesen használja fel ezeket a jelöléseket, illetve csak a maga állásfoglalását fejezi ki általuk. Ez az állásfoglalás pedig a nyilvánvalóan ezoterikus játékoság. Szerzőnk kötetlenül játszik, élvezi tagadhatatlan szellemességét, a kritikus és az olvasó orron való fricskázását. Sajnos, ez a szertelen-

séggel határos és játékos bújócska öncélúvá válik és gyakran az élvezhetetlenségbe torkoll.

A szerző merészen és gátlástalanul használja fel a különböző ábrázoló eszközöket: hol a pszichológiai jellemábrázolást alkalmazza, hol funkciómentes részletrealizmussal igyekszik felkelteni az érdeklődést, hol szimbolikus ábrázolásmódja a szürrealizmus régióiba téved. Nem a szereplők szabad asszociálásáról van itt már szó, hanem a szerzőjéről. Az a benyomásom, hogy gyakran az öncélú tetszelgésbe fullad a lényeg. Valahogy túl sokat akart Várady egyszerre kimondani, az ajkára tóduló szavak és a mögöttük meghúzódó indulatok és érzelmek, de a hideg írói mérlegelés is egy különös dadogásban jut kifejezésre, amely minden mozzanatában magában hordozza az egyénit. Hálátlan dolog a kritikusnak végleges véleményt nyilvánítania, de a legmélyebb benyomásom az, hogy Várady a valóságból szerzett élményanyagot nagyon is összetett és többszörösen törő prizmán keresztül akarja az olvasó elé vetíteni, más szóval: a mondánivaló és a közlési mód diszharmóniája a legjellemzőbb könyvére. A mondánivaló lényege a túlzottan bonyolult közlési mód miatt egyszerűen eltűnik. Az író mondánivalóját nem közölheti arcjárással, bizalmas kacsinással, elszabadult játékosággal. Váradyra nagy feladat vár a jövőben, amennyiben értéke-

sebb művekkel akar megajándékozni bennünket: talán fékeznie kellene játékoságát és egyszerűbb ábrázolási eszközökkel csökkentenie és egyértelműbbé tennie az élményanyag és a megírt mű közötti távolságot.

Természetesen a fenti sorokat úgy kell venni, mint egy kritikus egyéni véleményét, amely nem értékrendszerező. Várady prózaköte-téről többet lehet majd mondani néhány év múltán, amikor majd felmérhető lesz szerepe mind írói fejlődésében, mind pedig a mai vajdasági magyar irodalomban. Vagy a jövő hangja szól hozzánk, vagy pedig *Az egérszürke szoba titka* sikertelen formai kísérlet. Ugyanakkor nem szabad meglepedeznünk az átlagolvasóról sem, mert a kritikus, mint ahogyan azt Böll jól észrevette, más szemmel olvas, mint ő. A kritikus igyekszik felfedezni az olvasott alkotás művészi értékeit, míg az egyszerű olvasó egészen más receptor. Kár, hogy nem áll módunkban megszólaltatni őt is. Az sincs kizárva, hogy Váradynak ez a munkája erős kisorszást gyakorol majd prózaíróinkra és bennük lel befogadóra. Végső megállapításom az, hogy könyvének értéke tagadhatatlan eredetiségében rejlik, de számtalan fogyatékosága erősen csökkenti ezt az értéket. Szerzőnknek újabb alkotással kell bebizonyítania azt, hogy mint író valójában többre képes.

VARGA ISTVAN

HITELES KÖLTŐ

KOMAROMI JÓZSEF SANDOR: *Szomorú tarisznya*.
Forum, Újvidék, 1976.

Rég tett rám verseskönyv olyan váratlanul nagy hatást, mint most ez a vékonyka kötet, alig ötven versre terjedő költői életmű.

Pedig megszólaltak körülöttünk költők újabbnak, eredetibbnek tetsző hangon, a lírának talán széle-

sebb skáláján, mélyebb gondolatoknak, merészebb álmoknak is kifejezést adva. Olyan egyszerű és megrendítően apró emberi igazságokat azonban — amelyekből ugyanakkor az élet teljessége is érződik — mint ha mégse mondtak volna ki, mint